

ГАННА КУРОВСЬКА,

аспірантка кафедри соціології Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. І. Сікорського» (03056, Київ, пр. Перемоги, 37)

HANNA KUROVSKA,

PhD Student, Department of Sociology, NTUU «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (37, Peremohy Av., Kyiv, 03056)

solem675@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7257-6875>

Застосування засад акторно-мережевого підходу в соціології професій

Постановка проблеми

Професії як спеціалізовані організації є важливим елементом модерного суспільства. Вони відіграють важливу роль у створенні знань, поширенні та впровадженні інновацій (як у просуванні їх, так і у блокуванні) [Stichweh, 1997]. Крім того, професіям приписують унікальну роль та функцію у житті спільноти та суспільства загалом. Професійна диференціація суспільства, за Т. Парсонсом, є важливим елементом модернізації [Кутуєв, 2016: сс. 34, 75].

Утім, вже від ХХ століття і надто у ХХІ столітті можна спостерігати послаблення монополії на знання та практику з боку професійних груп (через механізми зовнішнього оцінювання й контролю та розширення доступу до галузевих знань для непрофесіоналів), а також дедалі більші опосередкування / заміну роботи професіоналів через пристрої та технології [Kurtz, 2021]. Т. Курц, зокрема, наводить такий приклад: «... у США багато дітей, також ще до коронавірусу, навчалися вдома перед екраном, без професії вчителя та організації школи» [Kurtz, 2021]. Таким чином, зміни у характері професійної діяльності та ролі професіоналів призводять до критики професій як структурувального механізму та категорії аналізу, пропонуючи натомість розглядати заняття, що потребують специфічних знань (knowledge occupations) [Kurtz, 2021], організації, у яких професіонали реалізують своє знання та експертизу професіоналів окремо від інших атрибутів, що утворюють професію як соціальну форму. Однією із проблем, з якою стикається соціологія професій, є «гетерогенна та плюралізована структура професій» [Kurtz, 2021].

Цитування: Куровська, Г. (2022). Застосування засад акторно-мережевого підходу в соціології професій. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 196–206, <https://doi.org/10.15407/sociology2022.01.196>.

У контексті цих проблем із розмиванням кордонів традиційних визначень груп, спільнот, агентів та масштабів актуальності набувають соціологічні теорії та парадигми, що дають змогу оминати ці кордони й мають теоретичний потенціал для включення матеріальних та технічних об'єктів до суспільних зв'язків [Латур, 2020]. Таким підходом є акторно-мережева теорія.

Метою цього дослідження є розгляд базових засад акторно-мережевого підходу в соціологічному теоретизуванні, що можуть бути використані у галузі соціології професій, та розкриття його потенціалу для дослідження професій.

Головні теоретичні підходи до соціології професій

Соціологія професій (інколи поєднується і визначається як соціологія професій і занять) є підгалуззю соціології праці та вивчає професії як окремі групи занять [Monteiro, 2015]. Від заняття (як і будь-якого типу діяльності, що дає змогу людині отримати необхідні для існування кошти) професія відрізняється спеціалізованістю, виокремленим соціальним становищем, кваліфікаційними вимогами [Monteiro, 2015]. Загалом професія може бути визначена як рід знання, що претендує на контроль над специфічними завданнями через виключення та монополію на певний тип знання [Encyclopedia of Social Theory, 2005: p. 603].

Дослідження і визначення ролі професійних груп у суспільстві беруть початок від праць фундаторів соціологічного теоретизування (Е. Дюркгайм «Про поділ суспільної праці», М. Вебер «Наука як покликання і професія», «Політика як покликання і професія» тощо). Однією з найпомітніших постатей у розвитку та виокремленні соціології професій став Т. Парсонс (зокрема, праця «Професії в соціальній структурі», 1939), що заклав підвалини функціоналістського погляду на професії як на важливу для здійснення суспільних функцій інституційну рамку [Парсонс, 2016].

Загалом у соціології професій виділяють декілька напрямків у визначенні та дослідженні професій. Структурно-функціоналістський підхід визначає професії як такі, що забезпечують життєдіяльність суспільства [Парсонс, 2016]. Професіонали володіють беззаперечним авторитетом у тій чи іншій галузі, незалежно від власне статусних характеристик носія професії. Таксономічний підхід угрунтований у виокремленні професій та професійних груп на підставі визначених характеристик, які дали б змогу виокремити професійну групу (наприклад: професійні знання та досвід, професійна етика, професійна автономія) [Мансуров, Юрченко, 2009]. Окрім таксономічного підходу в рамках функціоналістських теорій професій вирізняють також динамічний підхід (дослідження професіоналізації занять), теорію професійного проекту (що пропонує поділ на різні рівні існування професій: індивідуальний, корпоративний, інституційний), концепцію економізму (як критики економічної монополії професійних груп), стратифікаційний (зосередженого на ієрархізації професійних груп) і територіальний (англосаксонська vs континентальна модель) підходи [Абрамов, 2014].

Конфліктологічна перспектива розглядає професійні групи як такі, що змагаються за контроль над ринком кваліфікованої праці [Askrovd, 2016]. У неомарксистському підході (Мак-Кінлі, Ларсон та ін.) роль професіоналів розглядають у взаємовідношенні із двома антагоністичними класами. На думку неомарксистів,

професійні групи беруть участь у процесі класової поляризації. Становище професійних груп у класовому вимірі є неоднозначним. «Професіонали можуть розглядатись як такі, що займаються виробничою працею в процесі матеріального виробництва — і невиробничою в контексті соціального поділу праці, де експертне знання використовується в цілях капіталістичного панування» [Абрамов, 2014]. Ще один з критичних підходів до професій, пов'язаний із поглядами французького філософа М. Фуко, розглядає професії в контексті влади та, зокрема, професійної влади, побудованої на експертизі [Абрамов, 2014].

Неовеберіанський підхід розглядає професії крізь призму соціальної закритості, монополізації експертизи в певній галузі, формування публічного образу, ідеології професії [Мансуров, Юрченко, 2009]. У рамках інтеракціоністських підходів також звертають увагу на хиби в професійній соціалізації, професійні субкультури, локальні ролі та досвіди [Абрамов, 2014]. У рамках феноменологічного підходу також розглядаються перетини профанного та професійного «світів» [Абрамов, 2014]. Ще один напрямок у дослідженні професій, пов'язаний із комплексом наративів та дискурсів, що існують у професійній діяльності, — через підходи соціального конструкціонізму та дискурс-аналізу [Ackroyd, 2016]. Крім того, інституціоналізм розглядає професії у розрізі норм та ustalених практик, що їх поділяють усі члени професійної групи, та набору спільних інтерпретативних схем, притаманних представникам професії [Ackroyd, 2016]. Крім того, як зазначає Р. Абрамов, одним із соціологічних напрямків дослідження професій є дослідження професій в рамках соціальної історії занять [Абрамов, 2014].

Акторно-мережева теорія (АМТ)

Розглядаючи професії крізь призми загальносоціологічних теорій, можна також звернути увагу на шляхи використання потенціалу акторно-мережевої теорії для вивчення явища професій.

Акторно-мережева теорія є напрямком в соціології, що з'явився у 1980-х роках і бере початок в дослідженнях із соціології науки й техніки [Encyclopedia of Social Theory, 2005]. Основоположниками акторно-мережевої теорії є Бруно Латур, Мішель Калон та Джон Ло. Вирізняють дві гілки акторно-мережевої теорії: паризьку (Б. Латур, М. Калон) та ланкастерську (Дж. Ло, А. Мол); перша з них має радше методологічний ухил, тоді як друга є більш емпірично орієнтованою, а також приділяє більше уваги позамережевому контексту [Астахов, 2019]. Акторно-мережевий підхід пропонує замінити «соціологію соціального» (що звертається до соціального як до особливого типу реальності) «соціологією асоціацій» [Латур, 2020]. Акторно-мережева теорія пропонує відмовитись від погляду на соціальне як на окрему сферу, а натомість розглядати його як поєднання інших, множинних гетерогенних сфер [Латур, 2020]. Акторно-мережева теорія пропонує розглядати гетерогенні асамбляжі, або конфігурації соціального, що утворюються різнорідними (за масштабом — без поділу на мікро- та макрорівень) дійовими одиницями. До дійових одиниць, представники АМТ відносять не лише *людей*, а й *не-людей* (актантів / акторів). Представники акторно-мережевого напрямку пропонують підхід методологічної симетрії, коли об'єкти

не-людської природи розглядають як повноцінних учасників подій (адже вони можуть безпосередньо визначати ситуації) [Латур, 2013].

Акторно-мережевий підхід, розглядаючи творення наукового знання, розуміє знання як утілене в матеріальних формах (починаючи від вимірювальних приладів, реагентів і т.ін. й закінчуючи статтями та тезами); ця сфера, як і загалом сфера соціального, може бути представлена мережами гетерогенних об'єктів. Сам актор також є результатом взаємодії різнорідних об'єктів та сил, а отже, й собі є мережею. Як зазначає Дж. Ло: «... соціальні агенти ніколи не розташовуються в тілах і лише тілах, а актор є радше шаблонною мережею гетерогенних відносин або ефектом, продукованим такою мережею» [Law, 1992].

Для акторно-мережевої теорії немає сталого соціального порядку як стійких ієрархій або відносин, підпорядкування, тож влада в мережах є плинною. Створення конфігурацій порядку, спротиву, розподілу влади у мережах відбувається через процес перекладу [Law, 1992].

Переклад є одним із найважливіших концептів у акторно-мережевому підході. Процес перекладу характеризується чотирма стадіями: проблематизація, зацікавлення, вербування та мобілізація. Проблематизація передбачає постановку проблеми, визначення акторів, інтересів, з яких вони виходять, та перешкод у досягненні їхніх цілей [Каллон, 2017]. Зацікавлення / заінтересування — перевизначення зв'язків між акторами відповідно до нових припущень, гіпотез та цілей. За зацікавленням слідує вербування як визначення інструменту, за допомоги якого «набір взаємопов'язаних ролей визначається і пред'являється акторам, які їх визнають» [Каллон, 2017]. Мобілізація, як її визначає М. Калон, є побудовою і залученням низки посередників, що сходяться в єдиному і остаточному представникові. Мобілізація являє собою активацію зв'язків між акторами з метою реалізації кінцевого інтересу [Каллон, 2017]. Переклад завжди є умовним, локальним та різноманітним.

Витоки акторно-мережевої теорії лежать у царині досліджень соціології науки та технологій, що розглядає процес творення наукових фактів та механізмів. У процесі творення і для тих, хто працює над тією чи іншою проблемою, явище/закономірність є недостатньо визначеними, та коли твердження про явище є достатньо доведеним, явище/закономірність/науковий факт є остаточно визначеними [Латур, 2013]. Отже, прийняте як визначене/непроблематичне перетворюється на «чорну скриньку». Приміром, вчений використовує вимірювальний пристрій, не замислюючись над принципом його дії, а очікуючи результату, водночас, створення цього приладу базувалося на знаннях тих чи інших закономірностей (наукових фактах), узятих як визначені та істинні за замовчуванням. Процес переходу явища із проблематичного (видимого) до закритого (невидимого, взятого як сутність за замовчуванням) стану має назву «блекбоксинг» (blackboxing).

Акторно-мережева теорія та дослідження професій

Загалом акторно-мережева теорія не пропонує узагальнень та закономірностей щодо розуміння саме явища професій. Дослідники в річищі акторно-мережевої теорії неодноразово зверталися до кейс-стаді, що стосуються діяльності

представників тих чи інших професій. І хоч одним із принципів акторно-мережевого підходу є відмова від узагальнень та принцип «руху слідами акторів» [Латур, 2013], здійснимо спробу простежити місце дійових елементів — професіоналів у дослідженнях АМТ.

Найпершим принципом у цьому випадку є те, що професіоналів не можна розглядати як окремішні ізольовані сутності [Cresswell, Worth, Sheikh, 2010]. Вони існують у мережах матеріальних та нематеріальних об'єктів. Не-людські актори посідають важливе місце у професійній діяльності та творенні професіонала. «Якби ви забрали мій комп'ютер, моїх колег, мій кабінет, мої книги, мій стіл, мій телефон, я б не був соціологом, який би писав статті, читав би лекції та виробляв би «знання». Я був би чимось зовсім іншим — і те саме стосується всіх нас», — зазначає Дж. Ло [Law, 1992]. Професійна діяльність невіддільна від технологічних об'єктів, використовуваних у ній. Саме тому досить багато досліджень у річищі АМТ, які так чи так пов'язані із професіоналами, зосереджуються на процесі трансформації мереж через впровадження в організаціях тих чи інших технологій чи технік [Iyamu, Mgudlwa, 2017; Morland, Pettersen, 2018; O'Connell, Ciccotosto, De Lange et al., 2014]. Зокрема, у цьому контексті значну кількість праць присвячено таким галузям та сферам професійної діяльності, як бухгалтерський облік [Justesen, Mouritsen, 2011] та медицина.

Професіонали як учасники «спільнот практик»¹, є учасниками різних процесів та перекладів. Залучення нових технологій «може порушити встановлений розподіл роботи та відповідальності між людьми, які входять до спільнот в організаціях», і тому, це змінює відносини між акторами [Pettersen, Morland, Burges, 2018]. Цікаво, що тут має місце різне становище та різні інтереси для позицій тих, хто впроваджує нові технологічні системи, й тих, хто змушений змінювати свої щоденні робочі практики у зв'язку з появою нових елементів у мережі [Cresswell, Worth, Sheikh, 2010]. Ці пристрої є мережами (як проблематичні невизначеності із видимими зв'язками) для одних і «чорними скриньками» (незаперечними фактами чи приладами) — для інших.

Існування професіонала забезпечують не лише не-людські актори, а й діяльність представників інших професій у кожен окремо взятий момент діяльності. «Незважаючи на те, що ця безліч акторів бере участь у різних моментах і необоротно змінює процес, їх рідко розглядають або згадують як зовнішні змінні» [Primo, Zago, 2014]. Наприклад, діяльність журналіста-репортера забезпечена діяльністю оператора, водія, режисера монтажу тощо, а діяльність лікаря — працею адміністратора, лаборанта, секретаря та багатьох інших осіб. Вся мережа взаємодій стає видимою або невидимою залежно від того, до якої точки звужується означення «актора» [Primo, Zago, 2014]. Таким чином, актор-професіонал є актором-мережею, яка є відкритою і проблематичною зсередини спільноти професіоналів або закритою «чорною скринькою» для тих, хто не належить до професії. Так, юрист на підприємстві є учасником широкої мережі законодавчих актів, професійних спільнот, автоматизованих реєстрів, підвищення кваліфікації тощо, але для інших членів організації він є тим, хто виносить

¹ Концепт запропоновано Е. Венгер [Wenger, 2000] в царині освітніх теорій.

судження про той чи той документ, надає підготовлений договір і є своєрідною «референтною точкою істинності» в тому, що стосується юридичних питань на підприємстві. У свою чергу, для юриста договір укладений між підприємством і контрагентом існує у контексті мережі типів договорів, типів контрагентів, визначених законів та правил, рішень керівництва організації про різні способи взаємодії, тоді як для інших членів організації цей договір буде документом, на який вони мусять спиратись у своїх діях.

Професіонали створюють граничні об'єкти (boundary objects)¹, що є точками комунікації аудиторій — професійної та профанної — для створення спільного розуміння. Важливою характеристикою граничних об'єктів є пластичність інтерпретацій, що дає змогу їм підлаштовуватися під інтереси та потреби аудиторій, та водночас — достатня жорсткість, щоб досягти спільної ідентичності серед сторін [Star, Griesemer, 1989]. «Архітектор намагається дати зрозуміти, що будівля — це завод, а не в'язниця, склад чи школа. Однак споживачі — відвідувачі, читачі, користувачі, слухачі тощо — намагаються розпізнати, який жанр був використаний, які умовності діють, щоб вони могли реагувати належним чином» [Brown, Duguid, 1994]. Професіонали, комунікуючи з непрофесійними спільнотами, працюють із такими граничними об'єктами, залученими у процес перекладу та зацікавлення: «Як книжковий дизайнер працює на границі, щоб звернутися до певної публіки та залучити певну інтерпретацію, так дизайнер продукту працює на границі продукту, щоб привернути певний сегмент ринку» [Brown, Duguid, 1994].

Професійні позиції за акторно-мережевого підходу досить часто розглядають у контексті дослідження організацій [O'Connell et al., 2014; Suchman, 2000 etc.]. У контексті діяльності організації професіонали є почасти автономними, але водночас нерозривно пов'язаними з іншими акторами організації, сама організація при цьому є мережею і, водночас, актором в інших мережах. Професіонали в організації (під час роботи над тим чи іншим проектом) беруть участь у процесі гетерогенної інженерії — побудові технічних/матеріальних та водночас соціальних мереж для досягнення спільного результату [Suchman, 2000]. Наприклад, як показує Сухман, будівництво мосту є не лише виготовленням власне технологічної конструкції, а й створенням мережі взаємодій між численними людськими та не-людськими акторами [Suchman, 2000].

Хоч діяльність професіоналів в організаціях локальна, мережі наукового/ професійного/експертного знання є протяжними. «Якщо покласти на одну чашу терезів все, що кажуть у світі про погоду, а на іншу — нечисленні твердження метеорологів, більшу вагу матимуть саме останні» [Латур, 2013: с. 285]. Поширення та стабільність наукових мереж і наукового авторитету зумовлюють сильніші позиції наукового знання, аніж знання профанного. Зазвичай ідеться про межу «між тими, у кого є доступ до істинної природи феномену, і тими, хто через брак освіти має доступ лише до спотворених уявлень про цей феномен» [Латур, 2013: с. 287], але йдеться про поширеність і підкріпленість такого типу знання різними «союзниками» — науковцями, друкованими працями, приладами, фондами тощо [Латур, 2013].

1 Концепт, який пов'язують з АМТ (див.: [Star, Griesemer, 1989]).

Інституціалізація професії або професіоналізація заняття потребують створення мережі взаємодій та забезпечення процесу перекладу, як показує Б. Латур у «Науці в дії» на прикладі Чарльза Лаеля — основоположника геології; для того, щоб відбулась професіоналізація заняття, потрібно розв'язати низку проблем залучення акторів та побудови мережі: залучити університети, меценатів, гуртки аматорів тощо [Латур, 2013: с. 236–246]. Саме тоді професія стає можливою як професія.

Діяльність професіоналів може бути регульованою та стандартизованою в межах професії (кодекси, операційні стандарти тощо), а також ззовні (наприклад законодавчо). Стандарти та регуляторні механізми є вислідами множинних взаємодій та домовленостей (як людських, так і не-людських акторів), а ті й собі в результаті стають матеріальними артефактами, які модифікують практики діяльності професіоналів [Fenwick, 2010]. Певною мірою¹ вони стають інструменталізованим знанням, здатним зі збереженням змісту проходити через трансформації, мережі, контексти — «незмінними мобільностями» (immutable mobilities), які поширюють професійну актор-мережу [Fenwick, 2010; Демин, 2019]. Стабілізація та робота стандартів забезпечуються через взаємодію загального та унікального локального, а також припису та діалогу [Fenwick, 2010]. Стандартизовані процедури стають документами, алгоритмами й, уречевлюючись, продовжують діяти як не-людські актори — «список дій стає річчю, він буквально уречевлюється» [Латур, 2013: с. 156].

Висновки

Таким чином, акторно-мережевий підхід пропонує розлогий теоретичний апарат, що застосовується та може бути застосований у дослідженні професійних спільнот та діяльності професіоналів. Хоч акторно-мережевий підхід не пропонує узагальнень, що стосуються професійних груп, із загальних засновків АМТ та досліджень АМТ, пов'язаних із професіоналами, можна спробувати виокремити положення, застосовні для дослідження професій крізь призму АМТ: 1) соціоматеріальна і соціотехнологічна природа професій; 2) професіонал є актор-мережею, що може «розгортатись» або «згоргатись» на підставі погляду з різних професійних позицій («юрист–юрист» або «юрист–маркетолог»); 3) мережа «експертного знання» та професійних компетенцій є протяжною, до неї залучені багато елементів і вона є домінуючим способом пояснення у більшості випадків, коли йдеться про ту чи іншу сферу життєдіяльності. Професійні стандарти можуть бути розглянуті як результати взаємодій, які у вигляді інструменталізованих знань діють як не-людські актори у професії-мережі [Fenwick, 2010].

Джерела

Абрамов, Р.Н. (2014). Классификация исследовательских направлений в изучении занятий и профессий (аналитический обзор). *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 11, Социология: Реферативный журнал*, 3.

1 Але не завжди. Як показано у: [Fenwick, 2010], такий підхід потребує певних коректив.

- Астахов, С.С. (2019). Концептуальный стиль Ланкастерской школы в АСТ. *Социология власти*, 31 (2), 18–44. DOI: 10.22394/2074-0492-2019-2-18-44
- Демин, Т.С. (2019). Бруно Латур и аналитическая эпистемология. *Социология власти*, 31 (2), 116–135. DOI: 10.22394/2074-0492-2019-2-116-135
- Каллон, М. (2017). Некоторые элементы социологии перевода: приручение морских гребешков и рыболовов бухты Сен-Бриё. *Философско-литературный журнал «Логос»*, 27 (2 (117)), 49–94.
- Кутуев, П.В. (2016). *Трансформації модерну: Інституції, ідеї, ідеології: монографія*. S.L.: Видавничий дім «Гельветика».
- Латур, Б. (2013). Наука в действии: следуя за инженерами и учеными внутри общества. Санкт-Петербург: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге.
- Латур, Б. (2020). Пересборка социального: введение в акторно-сетевую теорию / Пер. с англ. И. Полонской. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики.
- Мансуров, В.А., Юрченко, О.В. (2009). Социология профессий. История, методология и практика исследований. *Социологические исследования*, 8 (Август), 36–46.
- Парсонс, Т. (2016). Профессии и социальная структура. *Социологический ежегодник*, 2015/2016, 172–186.
- Ackroyd, S. (2016). Sociological and organisational theories of professions and professionalism. In: M. Dent, L. Bourgeault, J. Denis, E. Kuhlmann (Eds.), *The Routledge Companion to the Professions and Professionalism*. Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315779447>
- Brown, J.S., Duguid, P. (1994). Borderline Issues: Social and Material Aspects of Design. *Hum. Comput. Interact.*, 9, 3–36.
- Cresswell, K.M., Worth, A., Sheikh, A. (2010). Actor-Network Theory and its role in understanding the implementation of information technology developments in healthcare. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, 10 (1). DOI:10.1186/1472-6947-10-67
- Fenwick, T.J. (2010). (un)Doing standards in education with actor-network theory. *Journal of Education Policy*, 25 (2), 117–133. DOI: 10.1080/02680930903314277
- Justesen, L., Mouritsen, J. (2011). Effects of actor-network theory in accounting research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 24, 161–193. DOI: 10.1108/09513571111100672
- Kurtz, T. (2021). The End of the Profession as a Sociological Category? Systems-theoretical Remarks on the Relationship between Profession and Society. *Am. Sociol.*, Apr. 30, 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12108-021-09483-3>
- Law, J. (1992). Notes on the theory of the actor-network: Ordering, strategy, and heterogeneity. *Systems practice*, 5, 379–393.
- Monteiro, A.R. (2015) Sociology of the Professions. In: The Teaching Profession. *Springer Briefs in Education*. S.L.: Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-12130-7_4
- O'Connell, B., Ciccotosto, S., and De Lange, P. (2014) Understanding the application of Actor-Network Theory in the process of accounting change. In: *Critical Perspectives on Accounting Conference. 7–9 July 2014*, Toronto, Canada.
- Pettersen, I. J., Morland C., Burges T. (2018). Translating Technological Change – Implementing technology into a hospital. *International Journal of Productivity and Performance Management*, May. DOI: 10.1108/IJPPM-08-2016-0157
- Primo, A., Zago, G. (2014). Who And What Do Journalism? *Digital Journalism*, 3 (1), 38–52. DOI: 10.1080/21670811.2014.927987
- Ritzer, G. (Ed.) (2005). *Encyclopedia of Social Theory*. S.L.: SAGE Publications.
- Stichweh, R. (1997). Professions in modern society. *International Review of Sociology*, 7, 95–102. DOI: 10.1080/03906701.1997.9971225.
- Suchman, L. (2000). Organizing Alignment: A Case of Bridge-Building. *Organization*, 7 (2), 311–327. DOI: <https://doi.org/10.1177/135050840072007>

Отримано 08.02.2022

References

- Abramov, R. (2014). Classification of research areas in the study of occupations and professions. (analytical review). [In Russian]. *Social sciences and humanities. Domestic and foreign literature. Ser. 11, Sociology: Abstract Journal*, 3. [=Абрамов 2014]
- Ackroyd, S. (2016). Sociological and organisational theories of professions and professionalism. In: M. Dent, L. Bourgeault, J. Denis, E. Kuhlmann (Eds.), *The Routledge Companion to the Professions and Professionalism*. Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315779447>
- Astakhov, S. (2019). Conceptual style of Lancaster school in ANT. [In Russian]. *Sociology of Power*, 31 (2), 18–44. DOI: 10.22394 / 2074-0492-2019-2-18-44 [=Астахов 2019]
- Brown, J.S., Duguid, P. (1994). Borderline Issues: Social and Material Aspects of Design. *Hum. Comput. Interact.*, 9, 3–36.
- Callon, M. (2017). Some elements of the sociology of translation: the domestication of scallops and fishermen of the Bay of Saint-Brieuc. [In Russian]. *Philosophical and Literary Journal «Logos»*, 27 (2 (117)), 49–94. [=Каллон 2017]
- Cresswell, K.M., Worth, A., Sheikh, A. (2010). Actor-Network Theory and its role in understanding the implementation of information technology developments in healthcare. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, 10 (1). DOI:10.1186/1472-6947-10-67
- Diomin, T. (2019). Bruno Latour and analytical epistemology. [In Russian]. *Sociology of Power*, 31 (2), 116–135. DOI: 10.22394 / 2074-0492-2019-2-116-135 [=Демин 2019]
- Fenwick, T.J. (2010). (un)Doing standards in education with actor-network theory. *Journal of Education Policy*, 25 (2), 117–133. DOI: 10.1080/02680930903314277
- Justesen, L., Mouritsen, J. (2011). Effects of actor-network theory in accounting research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 24, 161–193. DOI: 10.1108/09513571111100672
- Kurtz, T. (2021). The End of the Profession as a Sociological Category? Systems-theoretical Remarks on the Relationship between Profession and Society. *Am. Sociol.*, Apr. 30, 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12108-021-09483-3>
- Kutuev, P.V. (2016). *Transformations of modernism: Institutions, ideas, ideologies: monograph*. [In Ukrainian]. S.I.: Helvetica Publishing House. [=Кутуєв 2016]
- Latour, B. (2013). *Science in action: following engineers and scientists within society*. [In Russian] St. Petersburg: Publishing House of the European University in St. Petersburg. [=Латур 2013]
- Latour, B. (2020). *Partitioning the social: an introduction to actor-network theory. translated from English I. Polonskaya*. [In Russian]. Moscow: Publishing house of the Higher School of Economics. [=Латур, 2020]
- Law, J. (1992). Notes on the theory of the actor-network: Ordering, strategy, and heterogeneity. *Systems practice*, 5, 379–393.
- Mansurov, V., Yurchenko, O. (2009). Sociology of professions. History, methodology and practice of research. [In Russian]. *Sociological Research*, 8 (August 2009), 36–46. [=Мансуров, Юрченко 2009]
- Monteiro, A.R. (2015) Sociology of the Professions. In: The Teaching Profession. *Springer Briefs in Education*. S.I.: Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-12130-7_4
- O'Connell, B., Ciccotosto, S., and De Lange, P. (2014) Understanding the application of Actor-Network Theory in the process of accounting change. In: *Critical Perspectives on Accounting Conference. 7–9 July 2014*, Toronto, Canada.
- Parsons, T. (2016). Professions and social structure. *Sociological Yearbook*, 2015/2016. 172–186. [=Парсонс 2016]
- Petersen, I. J., Morland C., Burges T. (2018). Translating Technological Change – Implementing technology into a hospital. *International Journal of Productivity and Performance Management*, May. DOI: 10.1108/IJPPM-08-2016-0157
- Primo, A., Zago, G. (2014). Who And What Do Journalism? *Digital Journalism*, 3 (1), 38–52. DOI: 10.1080/21670811.2014.927987
- Ritzer, G. (Ed.) (2005). *Encyclopedia of Social Theory*. S.I.: SAGE Publications.

Stichweh, R. (1997). Professions in modern society. *International Review of Sociology*, 7, 95–102. DOI: 10.1080/03906701.1997.9971225.

Suchman, L. (2000). Organizing Alignment: A Case of Bridge-Building. *Organization*, 7 (2), 311–327. DOI: <https://doi.org/10.1177/135050840072007>

Received 08.02.2022

ГАННА КУРОВСЬКА

Застосування засад акторно-мережевого підходу в соціології професій

Стаття присвячена теоретичним підходам у напрямку соціології професій, зокрема застосуванню доробку акторно-мережевої теорії у вивченні явища професій. Суспільні трансформації кінця XX — початку XXI століть та зміни у професійній структурі суспільства спричиняються до критики професій як категорії аналізу та наявного аналітичного апарату «соціології соціального» в дослідженні професій та занять. У статті визначено та розглянуто головні парадигми та підходи до вивчення явища професій у соціологічній перспективі, а також значущі ракурси та акценти в межах цих підходів. У тексті наведено засадничі терміни та ідеї акторно-мережевого підходу як однієї із соціологічних перспектив, наведено головні поняття та концепти цього напрямку соціологічного теоретизування. Здійснено спробу застосування концептів акторно-мережевого підходу до професій як соціотехнічної актор-мережі та формування професії (професіоналізації) як процесу перекладу і створення актор-мережі, «монополізації експертизи» професією як створення протяжної мережі. У статті наведено приклади розгляду діяльності професіоналів та їхніх взаємодій у соціотехнічних системах в дослідженнях представників акторно-мережевого підходу, а також розглянуто можливість застосування принципів акторно-мережевої теорії в контексті дослідження професій та професійної структури суспільства. Здійснено спробу узагальнення характеристик та діяльності професіоналів, виявлених у рамках досліджень у рідичій акторно-мережевої підходу, та пошуку потенційних відправних точок дослідження професій на підставі акторно-мережевої теорії. Соціотехнологічна природа професій, існування професій як мережі взаємодій та одночасно професіонала як актора в інших мережах, протяжність мереж експертного знання як домінуючого способу пояснення явищ можуть бути розглянуті як загальні засади розгляду професійної діяльності засобами акторно-мережевої теорії.

Ключові слова: професія, професіоналізація, акторно-мережева теорія, соціоматеріальність, соціологія професій, сучасні соціологічні теорії, модернізація, ринок праці, модерн, працевлаштування, держава, освіта, вища освіта

АННА КУРОВСКАЯ

Применение основ акторно-сетевых подходов в социологии профессий

Статья посвящена теоретическим подходам в направлении социологии профессий, в частности применению наследия акторно-сетевой теории в изучении явления профессий. Общественные трансформации конца XX — начала XXI века и изменения в профессиональной структуре общества приводят к критике профессии как категории анализа и существующего аналитического аппарата «социологии социального» в исследовании профессий и занятий. В статье обозначены основные парадигмы и подходы к изучению явления профессий в социологической перспективе, а также основные ракурсы и акценты в пределах этих подходов. В тексте приведены основные термины и идеи акторно-сетевых подходов как одной из социологических перспектив, приведены основные понятия и концепты этого направления

социологического теоретизирования. Предпринята попытка применения концептов акторно-сетевого подхода к профессии как социотехнической актор-сети и формированию профессии (профессионализации) как процессу перевода и создания актор-сети, «монополизации экспертизы» профессией как созданию протяженной сети. В статье представлены примеры рассмотрения деятельности профессионалов и их взаимодействий в социотехнических системах в исследованиях представителей акторно-сетевого подхода и рассмотрены возможности применения принципов акторно-сетевой теории в контексте исследования профессий и профессиональной структуры общества. Предпринята попытка обобщения характеристик и деятельности профессионалов, определяемых в рамках исследований в русле акторно-сетевого подхода и поиска потенциальных отправных точек исследования профессий на основании акторно-сетевого подхода. Социотехнологическая природа профессий, существование профессии как сети взаимодействий и одновременно профессионала как актора в других сетях, протяженность сетей экспертного знания как доминирующего способа объяснения явлений могут быть рассмотрены в качестве общих основ рассмотрения профессиональной деятельности средствами акторно-сетевого подхода.

Ключевые слова: профессия, профессионализация, акторно-сетевая теория, социоматериальность, социология профессий, современные социологические теории, модернизация, рынок труда, модерн, трудоустройство, государство, образование, высшее образование

HANNA KUROVSKA

Application of basics of actor-network approach to sociology of professions

The article is devoted to theoretical approaches in the domain of sociology of professions and in particular the application of the concepts of actor-network theory in the study of the phenomenon of professions. Social transformations of the late XX — early XXI centuries, and, in particular, changes in the professional structure of society lead to criticism of the profession as a category of analysis and the existing analytical apparatus of «social sociology» in the study of professions and occupations. The article lists and considers the main paradigms and approaches to the study of the phenomenon of professions in the sociological perspective, the main angles and emphases within these approaches. The text presents the basic terms and ideas of the actor-network approach as one of the sociological perspectives, presents the basic terms and concepts of this area of sociological theorizing. An attempt was made to apply the concepts of actor-network approach to the profession as a socio-technical actor network and the formation of the profession (professionalization) as a process of translation and creation of the actor network, «monopolization of expertise» by the profession as an extended network. The article presents examples of consideration of the activities of professionals and their interactions in socio-technical systems in the research of the actor-network approach and considers the possibility of applying the principles of actor-network theory in the context of research professions and professional structure of society. An attempt is made to generalize the characteristics and activities of professionals carried out in the framework of research in the actor-network approach and find potential starting points for the study of professions in line with actor-network theory. Socio-technological nature of professions, the existence of the profession as a network of interactions and at the same time a professional as an actor in other networks, the length of networks of expert knowledge as the dominant way to explain phenomena, can be considered as general principles of professional activity.

Keywords: profession, professionalization, actor-network theory, sociomateriality, sociology of professions, modern sociological theories, modernization, labour market, modernity, employment, state, education, higher education